

www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

“Covid-19 Hijyen Ölçeği”: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması

"Covid-19 Hygiene Scale": A Scale Development Study

Birgül Çiçek* - Hande Şahin** - Sibel Erkal***

Abstract: This study, which was planned to develop a scale in order to determine the hygiene-oriented behaviors of individuals during the Covid-19 pandemic, was carried out with 837 individuals by the simple random sampling method through an online questionnaire for adults with different socioeconomic characteristics. Before starting the study, the approval of the ethics committee numbered 35853172-200 was obtained at the meeting of Hacettepe University Ethics Committee on July 28, 2020. After the data of the study were collected, the descriptive information was tabulated as number and percentage, and Confirmatory Factor Analysis (CFA) was performed to test the construct validity of the scale. SPSS v.23.0 and SPSS AMOS Graphics v23.0 programs were used for statistical analysis. Cronbach's alpha coefficient of the 27-item scale was evaluated at a 95% confidence interval and was found to be 0.908. Accordingly, the Covid-19 Hygiene Scale was found to be "highly reliable". In this study, in order to determine the hygiene behavior of individuals during the Covid-19 pandemic, the "Covid-19 Hygiene Scale" consisting of 27 items and 6 sub-dimensions, including "Changing Hygiene Behaviors in the Pandemic", "Home Hygiene", "Social Distance and Wear of Masks", "Shopping Hygiene", "Hand Hygiene" and "Hygiene When Coming Home from Outside" was developed. All items are rated on a 5-point scale from "never (1)" to "always (5)." In the present study total scale scores ranged from 27 to 135. Considering the construct and content validity of this scale, which was prepared to determine the behaviors of individuals towards personal and general hygiene during the Covid-19 pandemic, it is thought that the scale can be used in studies on the subject.

Structured Abstract: This study, which was planned to develop a scale in order to determine the hygiene-oriented behaviors of individuals during the Covid-19 pandemic, was carried out with 837 individuals by the simple random sampling method through an online questionnaire for adults with different socioeconomic characteristics.

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, İİBF Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü
Res. Assist., Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Family and Consumer Sciences
ORCID 0000-0002-3985-6637
birgulaydin@hacettepe.edu.tr

**Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Prof. Dr., Kırıkkale University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Services
ORCID 0000-0002-0012-0294
hande_k1979@yahoo.com

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü
Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Family and Consumer Sciences
ORCID 0000-0002-8395-9705
serkal@hacettepe.edu.tr

Cite as/ Atf: Çiçek, B., Şahin, H. & Erkal, S. (2020). "Covid-19 Hijyen Ölçeği": Bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies*, 15(6), 339-350. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.45906>

Received/Geliş: 23 August/Ağustos 2020

Accepted/Kabul: 15 October/Ekim 2020

Copyright © MDE, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 20 October/Ekim 2020

CC BY-NC 4.0

After the data of the study were collected, the descriptive information was tabulated as number and percentage, and Confirmatory Factor Analysis (CFA) was performed to test the construct validity of the scale. SPSS v.23.0 and SPSS AMOS Graphics v23.0 programs were used for statistical analysis.

Of the individuals participating in the study, 74.6% are female, and 25.4% are male. Of the participants, 73.4% are married, and 36.9% are aged between 35-49 years. Of the participants, 63.3% stated that they have an income of 6000 TL and above in terms of the total monthly income of the family, and almost half of the participants (52.3%) have a bachelor's degree. When the employment status of the individuals participating in the study in accordance with the measures taken during the pandemic period was examined, it was determined that 24.9% of the participants work from home and 17.6% go to work on some days. Furthermore, 52.6% of the participants (n=252), who stated that they work during the pandemic period apart from those working from home, stated that they have physical interaction with other people due to their job.

Cronbach's alpha coefficient of the 27-item scale was evaluated at a 95% confidence interval and was found to be 0.908. Alpar (2011, p.815) explains the internal reliability coefficient between .80 and 1.00 as "highly reliable," and between .60 and .79 as "very reliable." Accordingly, the Covid-19 Hygiene Scale was found to be "highly reliable," and all sub-dimensions of the scale were found to be "very reliable."

According to the findings obtained as a result of the Confirmatory Factor Analysis, the values of $\chi^2/df = 4.509$, $p < .001$, GFI = .885, AGFI = .859, and RMSEA = .065 were obtained. While the χ^2/df ratio below 2 indicates a good fit, the ratio below 5 indicates an acceptable fit (Jabeen & Hamid, 2019; Kline, 2010; Şimşek, 2007). The RMSEA value lower than or equal to .05 indicates a good fit, the RMSEA value between .05 and .08 indicates a sufficient fit, and the RMSEA value between .08 and .10 indicates a weak fit. The AGFI and GFI values show a perfect fit over .95 and a good fit at .90 and above (Hu & Bentler, 1999; Schumacker & Lomax, 1996). When the values are examined, although GFI=.885<.90 and AGFI=.859<.90 showing the model fit were slightly below the expected values, it was concluded that the scale model had a sufficient fit.

In this study, in order to determine the hygiene behavior of individuals during the Covid-19 pandemic, the "**Covid-19 Hygiene Scale**" consisting of 27 items and 6 sub-dimensions, including "**Changing Hygiene Behaviors in the Pandemic**", "**Home Hygiene**", "**Social Distance and Wear of Masks**", "**Shopping Hygiene**", "**Hand Hygiene**" and "**Hygiene When Coming Home from Outside**" was developed.

The lowest score that can be obtained from the scale is 27, and the highest score is 135. The high score obtained indicates that individuals have a high level of behavior related to personal and general hygiene in order to protect themselves against the pandemic, and they attach importance to hygiene measures.

The "**Changing Hygiene Behaviors in the Pandemic**" sub-dimension consists of 6 items (C. alpha: .749) that include some hygiene behaviors that individuals exhibit more than before the pandemic. The lowest score that can be obtained from this sub-dimension is 6, and the highest score is 30. The high score obtained indicates that individuals adopt new hygiene-related behaviors in order to protect themselves against the pandemic and exhibit their current behaviors more frequently.

The "**Home Hygiene**" sub-dimension includes 4 items (C. alpha: .690) related to the general hygiene of the home in order to protect themselves against the pandemic. The lowest score that can be obtained from this sub-dimension is 4, and the highest score is 20. The high score obtained from this sub-dimension indicates that individuals have a high level of behavior related to home hygiene in order to protect themselves against the pandemic and they attach more importance to home hygiene.

The "**Social Distance and Use of Masks**" sub-dimension consists of 4 items (C. alpha: .688) related to the protection of social distance with other people and the use of masks in order to protect themselves against the pandemic. The lowest score that can be obtained from this sub-dimension is 4, and the highest score is 20. The high score obtained indicates that individuals attach importance to the social distance and use of masks in order to protect themselves against the pandemic and make efforts for this.

In the "**Shopping Hygiene**" sub-dimension, there are 5 items (C. alpha: .742) related to the measures taken by individuals to minimize the effects of coronavirus during and after shopping. The lowest score that can be obtained from the sub-dimension is 5, and the highest score is 25. The high score obtained indicates that individuals take hygiene measures during and after shopping to minimize coronavirus transmission routes.

The "*Hand Hygiene*" sub-dimension consists of 5 items (C. alpha: .702) related to hand cleaning and hygiene, which are the most effective way of protection from coronavirus. The lowest score that can be obtained from the sub-dimension is 5, and the highest score is 25. The high score obtained indicates that individuals have a high level of behavior related to hand hygiene in order to protect themselves against the pandemic and they pay significant attention to hand hygiene.

Another sub-dimension is "*Hygiene When Coming Home from Outside*." There are 3 items (C. alpha: .698) related to the measures taken by individuals who go out for working, shopping, or other purposes and enter crowded environments in order to protect themselves from coronavirus when they come home. The lowest score that can be obtained from the sub-dimension is 3, and the highest score is 15. The high score obtained indicates that individuals apply a high level of hygiene rules after coming home from outside in order to protect themselves against the pandemic.

Considering the construct and content validity of this scale, which was prepared to determine the behaviors of individuals towards personal and general hygiene during the Covid-19 pandemic, it is thought that the scale can be used in studies on the subject.

Keywords: Covid-19 hygiene scale, Covid-19, hygiene, scale

Öz: Bu çalışma, Covid-19 salgını sürecinde bireylerin hijyen davranışlarını belirlemek için bir ölçek geliştirilmesi amacıyla planlanmış, farklı sosyoekonomik özelliklere sahip basit rastgele örnekleme yöntemi ile ulaşılan 837 yetişkin birey çevrimiçi anket yoluyla çalışmaya katılmıştır. Araştırmaya başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonununun 28 Temmuz 2020 tarihli toplantısında 35853172-200 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Veriler toplandıktan sonra tanımlayıcı bilgiler sayı ve yüzde şeklinde tablolaştırılmış, ölçeğin yapı geçerliliğinin test edilebilmesi için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. İstatistiksel analizler için SPSS v.23.0 ve SPSS AMOS Graphics v23.0 programları kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısına bakılmış, %95 güven aralığında değerlendirilmiş ve .908 olarak bulunmuştur. Buna göre; Covid-19 Hijyen Ölçeği “yüksek derecede güvenilir” olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak Covid-19 salgın döneminde bireylerin kişisel ve genel hijyene yönelik davranışlarını belirlemek amacıyla “Salgınla Değişen Hijyen Davranışları”, “Ev Hijyeni”, “Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı”, “Alışveriş Hijyeni”, “El Hijyeni” ve “Dışarıdan Eve Gelindiğinde Hijyen” olmak üzere 6 alt boyuttan oluşan 27 maddelik “Covid-19 Hijyen Ölçeği” geliştirilmiştir. Ölçekte 5’li derecelendirme (5 puan ‘Her zaman’, 1 puan ‘Hiçbir zaman’) kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 27, en yüksek puan ise 135’tir. “Covid-19 Hijyen Ölçeği”nin yapı ve kapsam geçerliliğinden elde edilen sonuçlar; ölçeğin konuyla ilgili çalışmalarda geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilmesini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 hijyen ölçeği, Covid-19, hijyen, ölçek

Giriş

İlk olarak Çin’in Wuhan eyaletinde ortaya çıkan ve Ocak 2020 itibarıyla tanımlanan Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgını üç ay gibi kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünyada hızla yayılmasıyla birlikte Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 11 Mart 2020’de Yeni Tip Koronavirüsü (Covid-19) küresel salgın anlamına gelen pandemi olarak ilan etmiştir (WHO, 2020). Aynı zamanda bu tarihte Türkiye’de ilk olarak Covid-19 vakası görülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Koronavirüsün, insandan insana; konuşma, hapsirme ya da öksürmeyle birlikte dışarı çıkan küçük damlacıklar yoluyla bulaştığı bilinmektedir. Semptom gösteren veya göstermeyen hasta bireylerden dağılan bu damlacıkların bulunduğu yüzeye temas eden sağlıklı bireylere virüs, ağız, burun veya göz mukozası yoluyla bulaşmaktadır. Ayrıca hasta bireylerden dışarı çıkan bu damlacıkları soluyan sağlıklı bireylerin de hastalandığı bilinmektedir. Kişilerin ne kadar süreyle taşıyıcı olduklarına dair kesin bir veri bulunmamakla birlikte; hiçbir belirti göstermeyen kişilerin de virüsü yaydığı gözlemlenmiştir (WHO, 2020a; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Koronavirüsün insandan insana bulaşması nedeniyle, korunmak amacıyla bireylerin kişisel hijyen önlemlerini arttırması ve yakın temas içeren ortamlardan kaçınması gerekmektedir (Karataş, 2020). Bu nedenle

salgının yaşandığı ülkelerde ve Türkiye’de hükümet tarafından birçok önlem alınmıştır. Günümüzde halen virüsün etkisinin devam ettiği, her gün yeni vakaların ve vefat eden bireylerin olduğu Covid-19 sürecinde koronavirüsten korunmak amacıyla sosyal mesafe kuralı, karantina, sokağa çıkma yasağı, seyahat kısıtlamaları, bazı kurumların ve iş yerlerinin kapatılması, esnek çalışma saatleri, uzaktan eğitim ve evden çalışma sistemine geçilmesi bu süreçte alınan önlemlerdendir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de birçok alanda değişime veya dönüşüme neden olan Covid-19 salgını en başta sağlık, sosyo-ekonomik, psikolojik açılardan bireylerin davranışlarını, yaşam tarzlarını, alışkanlıklarını ve dolayısıyla yaşantılarını etkilemektedir.

Taylor (2019) küresel çaptaki salgınların beş önemli psiko sosyal durumu ortaya çıkardığını ve bunlardan ilkinin salgının bulaşma ve ölüm riskinin olması nedeniyle insanların panik içinde alışverişe yönelmesi, gıda ve temizlik malzemesi stoklamaya başlaması olduğunu belirtmektedir. Meyer (2020) Covid-19 salgınının tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılması ve pandemi olarak ilan edilmesiyle, bireylerin daha fazla alışveriş yaparak stok yapma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir. Bu süreçte bireylerin çoğunlukla kişisel hijyen amaçlı el sabunu, el dezenfektanı ve cerrahi maske gibi tıbbi malzemeler ile tuvalet kâğıdı ve ekmek gibi ürünlere daha fazla talep gösterildiği belirtilmektedir (Meral, 2020; Meyer, 2020).

Covid-19 salgınından korunmak için WHO ve T.C Sağlık Bakanlığı’nın sıklıkla üzerinde durduğu en önemli önlem hijyendir. Özellikle ellerin sık sık ve en az 20 saniye boyunca hijyenik el yıkama aşamalarına göre yıkanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hasta insandan çıkan damlacıkların, kapı kolu, masa ve benzeri nesnelere de kolayca yerleşebildiği bilindiğinden (WHO, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020); uzmanlar, tüm yüzeylere, eşyalara, alışverişte alınan ürünlere temasa dair de uyarılarda bulunmaktadır. Bireylerin temizlik maddelerine olan ilgisinin artışı, özellikle kişisel ve genel hijyeni sağlamak amacıyla çok miktarda satın alımıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde; Yavuz (2020) kişisel bakım ürünlerine talebin %10 oranında arttığını, Torun-Kayabaşı (2020) ise temizlik malzemesi, kişisel hijyen ürünlerinde satışların arttığı, bu alandaki üreticilerin pandemi döneminde büyük bir gelir artışının yaşandığını belirtmektedir. Anadolu Ajansının yaptığı bir haberde; koronavirüsün bulaşma yollarının bilindiği ve bunun önüne geçilmesi için sağlığı koruyan ve sağlık güvenliği maddelerine olan talebin hızla arttığı, salgının Türkiye’de görülmeye başladığı 9-16 Mart 2020 haftasında, bir önceki haftaya göre kolonya satışının 34 kat, steril eldivenin 19 kat, el dezenfektanının 10 kat, sabunun 4 kat, medikal maskenin 4 kat, tuvalet kâğıdı satışının ise 3,5 kat arttığı ifade edilmiştir (Günyol, 2020). Benzer şekilde Google Trend verileri incelendiğinde; salgının ilk haftasında kolonyaya gösterilen ilginin %100’e ulaştığı görülmüştür. Salgın sürecinde sokağa çıkma yasakları veya bireylerin virüse yakalanma endişeleri gibi nedenlerle e-ticareti tercih etme oranlarının arttığı bilinmektedir (Güven, 2020). Nielsen’in (2020) “Koronavirüsün Global Tüketiciler Üzerindeki Etkileri” araştırmasında da ülkemizde salgın görülmeye başladıktan sonra bireylerin %41’i internetten yaptıkları alışverişte gıda, içecek ve ev temizlik ürünlerini daha fazla aldığı sonucuna varılmıştır. Kısmi sokağa çıkma yasağının uygulandığı veya insanların büyük kısmının gönüllü olarak kendisini karantina altına aldığı düşünüldüğünde; bireylerin sağlıkla ilgili kaygılarının artarak hijyen, temizlik ve temasla ilgili daha fazla önlem almaları ile gıda ve temizlik ürünlerinin tüketiminin artması beklenen bir durumdur (Karataş, 2020).

Bireylerin kendini güvende tutma hissini ve güvence altına almak için değişen koşullara uyum sağlamaya yönelik birçok davranış değişiklikleri yaşanmaktadır. Torun-Kayabaşı (2020) çalışmasında bireylerin ekmeğini ve bazı yiyeceklerini evde kendilerinin yaptığını ifade etmektedir. Nitekim Yavuz’un (2020) çalışmasında da kuru mayaya olan talebin %8-15 arttığını, ekmeğe olan talebin ise %35 oranında azalmış olduğu belirlenmiştir. Ipsos Araştırma Şirketi’nin Mart ayı Hane Tüketim Araştırması’na göre Şubat ayında önceki döneme göre un alışverişinin %98, maya alışverişinin de %80 arttığı tespit edilmiştir (TRT Haber, 2020).

Evden çalışma sistemine geçilmesiyle çalışan kadınların ev içi faaliyetlere ayırdıkları zaman ve çabada da değişiklik yaşanmıştır. Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun (2020) salgın sürecinde çalışma yaşamını evden sürdüren annelerin araştırma kapsamına alındığı çalışmada; salgın öncesinde ev içi faaliyetlerde yardım aldıklarına fakat salgın sürecinde bu faaliyetleri kendilerinin yapmak zorunda kaldığına, bunun yanı sıra daha fazla ve dikkatli bir şekilde hijyen sağlama çabalarının olduğuna değinmiştir. Benzer şekilde Bozkurt (2020) Covid-19 salgınıyla birlikte ortaya çıkan gelişmeleri belirlemek amacıyla 5300 kişiyle gerçekleştirdiği çalışmada da; salgınla birlikte evden/online çalışan kadınların, bu süreçte çocuk bakımı ve temizlik işlerine ilişkin hizmet aldığı yardımcılarını kaybettiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca hem hazır yemek sektörünün yayınlanan genelge ile belli bir süre kapalı kalması hem de bireylerin hijyene ilişkin farkındalıklarının artması nedeniyle dışarıdan yemek sipariş etme davranışlarının azaldığı düşünülmektedir. Nitekim Bozkurt (2020) da dışarıdan yemek sipariş imkânlarının büyük ölçüde ortadan kalktığını çalışmada belirtmektedir.

Yaşanan tüm bu davranış değişiklikleri düşünüldüğünde; Covid-19 salgın sürecinde bireylerin hijyene yönelik değişen davranışlarını belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Veri Toplama Yöntem ve Araçları

Ölçek geliştirmenin ilk aşaması olan madde havuzu oluşturmak amacıyla başta Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve T.C Sağlık Bakanlığı'nın korona virüse karşı alınacak önlemler ve kuralları ile ilgili alan yazın incelenmiştir. Korona virüse karşı alınacak kişisel ve genel hijyen tedbirlerine yönelik davranışlar belirlenerek ölçekte kullanılacak 50 madde yazılmıştır. Oluşturulan maddeler alanında uzman 6 öğretim görevlisine önce çalışmanın konusu hakkında bilgi verilerek görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönüşler sonrasında 10 madde çıkarılmış, bazı maddelerde ise düzeltmeler yapılmıştır. Böylece 40 maddelik 5'li derecelendirme ile 5 puan 'Her zaman', 1 puan 'Hiçbir zaman' olarak deneme formu oluşturulmuştur. Bununla birlikte; bireylerin demografik (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, salgın amacıyla sosyal izolasyonun sağlandığı zamanlarda çalışma durumu, çalıştıysa diğer insanlarla fiziksel etkileşimde bulunma durumu, ailenin toplam aylık geliri, yaşadığı yer) ve salgın dönemine ilişkin bazı bilgilerini belirlemeye yönelik sorulara (salgın döneminde kişisel ve genel temizlik için temizlik malzemelerine ayırdığı aylık bütçede artış durumu, salgın öncesinde ve salgın döneminde kişisel ve genel temizlik için temizlik malzemelerine ayırdığı aylık ortalama bütçe, evde yaşayan toplam kişi sayısı, ailede 65 yaş ve üstü ya da 20 yaş altı, kronik rahatsızlığı (tansiyon, diyabet, kalp rahatsızlıkları) ve Covid-19 tanısı alan bireyin olma durumu ile salgın döneminde görsel ve yazılı basında yayınlanan kamu spotlarının bireyin kişisel hijyen önlemleri hakkındaki bilgisine etkisi) yer verilmiştir. Oluşturulan deneme formu 20 bireye pilot olarak uygulanmış, ankete son şekli verilerek uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip basit rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenen 837 birey çalışma kapsamına alınmıştır. Çevrim içi olarak hazırlanan anket formunun ilk sayfasında gönüllü katılım formu yer almış, araştırmanın amacından bahsedilmiş, araştırma formuyla elde edilen bilgilerin bilimsel amaçla kullanılacağı, bilimsel etik kuralları çerçevesinde gizlilik içinde değerlendirileceği ve başka bir amaçla kullanılmayacağı belirtilmiş, bu şartları kabul ettikleri takdirde anket formuna erişimleri sağlanmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan (35853172-200 sayılı karar) izin alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırmanın verileri toplandıktan sonra tanımlayıcı bilgiler sayı ve yüzde şeklinde tablolaştırılmış, ölçeğin yapı geçerliliğinin test edilebilmesi için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. İstatistiksel analizler için SPSS v.23.0 ve SPSS AMOS Graphics v23.0 programları kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmaya katılan bireylerin %74,6'sı kadın %25,4'ü erkektir. Katılımcıların %73,4'ü evli olup, %36,9'u 35-49 yaş aralığındadır. Ailenin toplam aylık geliri açısından katılımcıların %63,3'ü 6000 TL ve üzerinde geliri olduğunu belirtmekle birlikte; katılımcıların yaklaşık yarısı (%52,3) lisans mezunudur. Salgın döneminde alınan önlemler gereği çalışmaya katılan bireylerin çalışma durumları incelendiğinde; %24,9'unun evden çalıştığı, %17,6'sının ise bazı günler işe gidip bazı günler çalıştığı belirlenmiştir. Ayrıca salgın döneminde evden çalışanlar dışında çalıştığını belirten katılımcıların (n=252) %52,6'sı işi gereği diğer insanlarla fiziksel etkileşimde bulunduğunu belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Çalışmaya Katılan Bireylerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	624	74,6
	Erkek	213	25,4
Medeni Durum	Evli	614	73,4
	Bekar	223	26,6
Yaş	34 yaş ve altı	216	25,8
	35-49	309	36,9
	50-64	252	30,1
	65 yaş ve üstü	60	7,2
Ailenin toplam aylık geliri	2324 TL ve daha az	33	3,9
	2325-3999 TL	111	13,3
	4000-5999 TL	163	19,5
	6000 TL ve üzeri	530	63,3
Eğitim Durumu	Lise ve daha az	114	13,6
	Ön lisans	92	11,0
	Lisans	438	52,3
	Lisans üstü	193	23,1
Salgına ilişkin alınan önlemler doğrultusunda çalışma durumu	Çalışmıyor	199	23,8
	Emekli	146	17,4
	Her gün işe gittim	79	9,4
	Evden çalıştım	208	24,9
	Bazı günler işe gidip, bazı günler evden çalıştım.	147	17,6
	Salgın döneminde işsiz kaldım.	6	0,7
	Kendi işim, çalışmaya devam ettim	5	0,6
	Kendi işim, ancak kapalıydı/çalışmadım	12	1,4
	Kısa çalışma ödeneğinden yararlandım	18	2,2
	İdari izinliydim	13	1,6
Diğer (doğum izni, ücretsiz izin)	4	0,5	
Toplam		837	100,0

Katılımcıların Covid-19 döneminde önemli olduğu düşünülen bazı bireysel ve ailesel bilgilerinin incelendiği Tablo 2'ye göre; katılımcıların %61,8'inin ailesinde 20 yaş altı veya 65 yaş ve üzeri bireylerin yaşadığı, %52,0'sinin kendisinde ya da ailesinde kronik rahatsızlığın olduğu, %1,0'inin (n=8) ailesinde Covid-19 tanısı alan bireylerin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Covid-19 salgınının ülkemizde görülmeye başlamasıyla salgından korunmak için kişisel hijyenin önemini vurgulayan görsel ve yazılı basında yayınlanan kamu spotlarının mevcut hijyen bilgisini artırdığını

belirtenler katılımcıların %90,7'sini oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların %74,7'si salgınla birlikte kişisel ve genel temizlik için aylık ayırdığı bütçede artış olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2: Çalışmaya Katılan Bireylerin Covid-19 Salgınına İlişkin Bazı Bilgilerinin Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	n	%
Ailede 20 yaş altı ve 65 yaş üstü bireyin yaşama durumu	Evet	517	61,8
	Hayır	320	38,2
Ailede kronik rahatsızlık olan bireyin varlığı	Evet	435	52,0
	Hayır	402	48,0
Ailede Covid-19 tanısı olma durumu	Evet	8	1,0
	Hayır	829	99,0
Kamu spotlarının kişisel hijyen önlemlerine ilişkin bilgiye etkisi	Evet	759	90,7
	Hayır	78	9,3
Toplam		837	100,0

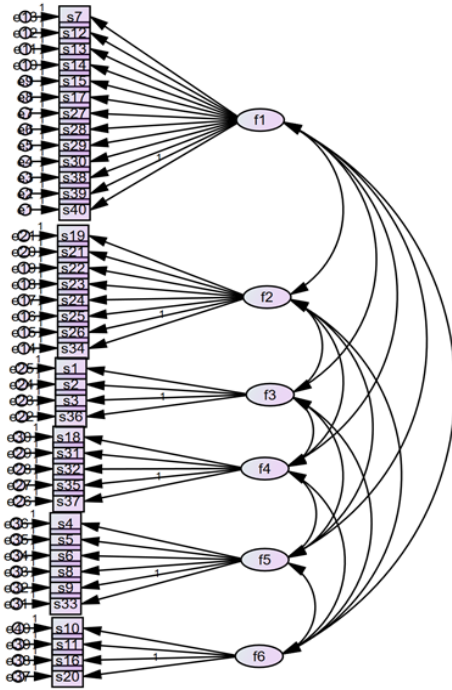
Ölçeğin iç güvenilirlik katsayıları SPSS v.23.0 programı kullanılarak hesaplanmıştır. 27 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach alpha katsayısı %95 güven aralığında değerlendirilmiş ve 0,908 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarının iç güvenilirlik katsayıları ise Tablo.3'te verilmiştir. Alpar (2011, s.815) iç güvenilirlik katsayısının .80 ile 1.00 arasında olmasını “yüksek derecede güvenilir”, .60 ile .79 arasında olmasını ise “oldukça güvenilir” şeklinde açıklamaktadır. Buna göre; Covid-19 Hijyen Ölçeği “yüksek derecede güvenilir”, ölçeğin tüm alt boyutları ise “oldukça güvenilir” olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3: Covid-19 Hijyen Ölçeği ve Alt boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri ve İç Güvenirlik Katsayıları

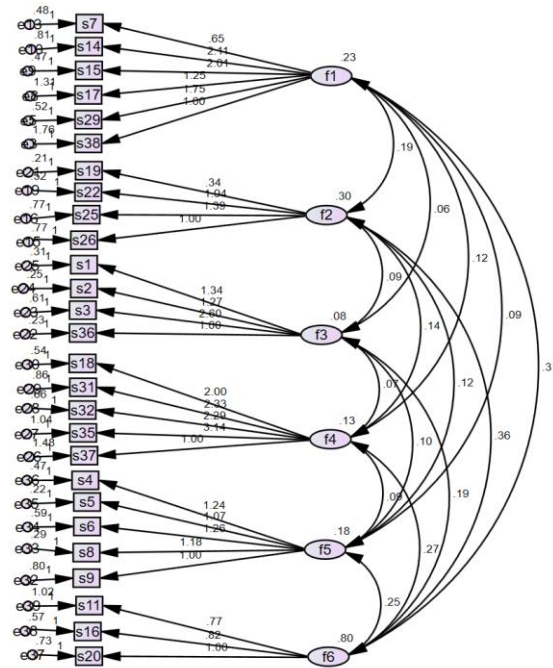
Alt boyutlar	Ort.	ss	Çarpıklık (S.E=,085)	Basıklık (S.E=,169)	α
Salgınla Değişen Hijyen Davranışları	23,08	4,779	0,737	0,108	0.749
Ev Hijyeni	15,68	3,001	-0,469	-0,342	0.690
Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı	18,43	2,149	-1,989	5,072	0.688
Alışveriş Hijyeni	20,38	4,367	-0,924	0,141	0.742
El Hijyeni	22,75	2,844	-1,727	3,338	0.702
Dışarıdan Eve Gelindiğinde Hijyen	11,99	2,770	-1,058	0,738	0.698
Covid-19 Hijyen Ölçeği	112,31	15,467	-0,915	0,697	0.908

Ölçek için alt faktörlere uygun sorular belirlenerek her bir ölçekte gerekli yüklenmenin başarılı bir şekilde olup olmadığını belirlemek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. İlgili analiz, ölçeğin yapı geçerliliğinin test edilmesi amacıyla SPSS AMOS Graphics v23.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Maddeler ve karşılık gelen alt boyutlar arasındaki ilişki yapısı Şekil 1.'de verilmiştir. Daha sonra alan yazında en çok bilinen model uyum kriterlerinden χ^2/df , uyum iyiliği indeksi (GFI), düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI) ve yaklaşık ortalamaların karekökü (RMSEA) değerleri belirlenmiştir (Di Fabio ve Blustein, 2016, s.1119).

Elde edilen analiz sonucunda bazı maddelerin hata değerleri bulunmuş oldukları alt ölçek içindeki başka maddelerin hata değerleriyle kovaryansa sahiptir. Bu durum varsayım bozulmasına sebep olduğundan, bu problem giderilmiştir. Hata terimleri kovaryanslı olan maddeler silindiğinde ve modifikasyon göstergelerini inceleyerek yapılan düzeltmelerden sonra, tanımlanan yapının ölçek olarak son versiyonu Şekil 2'de (sağ) verilmiştir.

Şekil 1: DFA Grafiği (40 madde)

Şekil 2: DFA Grafiği (27 madde)

Yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre $\chi^2/df = 4.509$, $p < .001$, GFI = .885, AGFI = .859 ve RMSEA = .065 değerlerine ulaşılmıştır. χ^2/df oranının 2'nin altında olması iyi uyumu, 5'in altında olması ise kabul edilebilir uyumu gösterirken (Jabeen ve Hamid, 2019; Kline, 2010; Şimşek, 2007); RMSEA değerinin .05'ten küçük veya eşit olması iyi bir uyumu, .05 ve .08 arasında olması yeterli uyumu, .08 ve .10 arasında ise zayıf bir uyumu göstermektedir. AGFI ve GFI değerleri ise .95 üzeri mükemmel uyumu, .90 ve üzeri iyi bir uyumu göstermektedir (Hu ve Bentler, 1999; Schumacker ve Lomax, 1996). Değerler incelendiğinde; model uyumunu gösteren GFI=.885<.90 ve AGFI=.859<.90 beklenen değerlerin biraz altında olmasına rağmen ölçek modelinin yeterli düzeyde uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Parametrelerin regresyon tahminleri Tablo 4'te verilmiştir. Tabloya göre, her bir madde yer aldığı alt boyutlar açısından istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tüm katsayılar Şekil.2'de de gösterilmektedir.

Faktörlere karşılık gelen maddelerin regresyon katsayısı ağırlıkları Tablo 4'te verilmiştir. Elde edilen bilgilere göre ilk faktör için en anlamlı madde s15 sorusudur “*Daha çok çamaşır yıkıyorum.*” ve istatistiksel anlamlılık tüm maddeler tarafından sağlanmıştır. Aynı şekilde tüm faktörlerdeki maddelerin faktörlere olan etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Faktör 2’de en önemli maddenin s22 “*Evde kullandığımız tüm kapı, dolap ve pencere kollarını her gün dezenfekte ediyorum.*” olduğu görülürken faktör 3 için, s3 “*Maske taktıktan sonra maskeye dokunduysam ellerimi dezenfekte ediyorum.*”; faktör 4 için s32 “*Satın alınan yiyecek ve içeceklerin dış yüzeylerini siliyorum/yıkıyorum.*”; faktör 5 için s5 “*Ellerimi sık sık su ve sabun ile en az 20 saniye boyunca yıkıyorum.*” ve faktör 6 için s16 “*Dışarıdan eve geldiğimde kıyafetlerimi hemen havalandırıyorum.*” sırasıyla ilgili faktörlerin en önemli maddeleridir. Diğer maddelere karşılık gelen regresyon ağırlıklı katsayıları takip edilebilir.

Tablo 4: Faktörlere Karşılık Gelen Regresyon Ağırlıkları

			Estimate	S.E.	C.R.	P
s38	<---	f1	1.000			
s29	<---	f1	1.749	.189	9.262	***
s17	<---	f1	1.252	.156	8.009	***
s15	<---	f1	2.008	.214	9.376	***
s14	<---	f1	2.110	.229	9.232	***
s7	<---	f1	.651	.086	7.581	***
s26	<---	f2	1.000			
s25	<---	f2	1.388	.106	13.103	***
s22	<---	f2	1.937	.135	14.391	***
s19	<---	f2	.345	.038	9.084	***
s36	<---	f3	1.000			
s3	<---	f3	2.596	.204	12.737	***
s2	<---	f3	1.267	.108	11.755	***
s1	<---	f3	1.342	.116	11.537	***
s37	<---	f4	1.000			
s35	<---	f4	3.141	.416	7.554	***
s32	<---	f4	2.290	.305	7.507	***
s31	<---	f4	2.327	.313	7.435	***
s18	<---	f4	2.001	.267	7.491	***
s9	<---	f5	1.000			
s8	<---	f5	1.185	.111	10.624	***
s6	<---	f5	1.262	.127	9.916	***
s5	<---	f5	1.067	.100	10.688	***
s4	<---	f5	1.238	.122	10.182	***
s20	<---	f6	1.000			
s16	<---	f6	.817	.045	18.043	***
s11	<---	f6	.766	.052	14.704	***

Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişki incelenmiş; boyutlar arasındaki korelasyon katsayıları Tablo.5’te sunulmuştur. Analiz sonucuna göre tüm alt boyutların birbirleri ile olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. En düşük ilişki aynı yönde %37,3 ile “Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı” ile “Salgınla Değişen Hijyen Davranışları” faktörleri arasında iken en yüksek ilişki ise aynı yönlü %61,1 ile “Alışveriş Hijyeni” ile “Dışarıdan Eve Gelindiğinde Hijyen Faktörleri” arasındadır. Faktörler arasındaki anlamlı ve orta düzeyin üstündeki ilişki sonucunda, araştırmaya katılan bireylerin pandemi sürecindeki davranışlarını ölçebilecek faktör yapısının kurulabildiği görülmektedir.

Tablo 5: Faktörler Arası Korelasyon Katsayıları

	Salgınla Değişen Hijyen Davranışları	Ev Hijyeni	Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı	Alışveriş Hijyeni	El Hijyeni	Dışarıdan Eve Gelindiğinde Hijyen
Salgınla Değişen Hijyen Davranışları		0.580*	0.373*	0.595*	0.390*	0.570*
Ev Hijyeni			0.417*	0.557*	0.422*	0.519*
Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı				0.519*	0.583*	0.517*
Alışveriş Hijyeni					0.468*	0.611*
El Hijyeni						0.499*

* p < 0.01

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada; Covid-19 salgın sürecinde bireylerin hijyen davranışlarını belirlemek amacıyla **“Salgınla Değişen Hijyen Davranışları”**, **“Ev Hijyeni”**, **“Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı”**, **“Alışveriş Hijyeni”**, **“El Hijyeni”** ve **“Dışarıdan Eve Gelindiğinde Hijyen”** olmak üzere 6 alt boyuttan oluşan **“Covid-19 Hijyen Ölçeği”** geliştirilmiştir.

Ölçek, bireylerin salgından korunmak, korona virüsün bulaşma yollarını en aza indirmek amacıyla alınan kişisel ve genel hijyen önlemlerine ilişkin davranışları içeren 27 maddeden (C. alpha: .908) oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 27, en yüksek puan ise 135 olup, alınan yüksek puan bireylerin salgından korunmak amacıyla kişisel ve genel hijyene ilişkin davranış sergileme düzeyinin yüksek olduğunu, hijyen önlemlerine önem verdiğini göstermektedir.

“Salgınla Değişen Hijyen Davranışları” alt boyutu, bireylerin salgın öncesine göre daha fazla sergiledikleri bazı hijyen davranışlarını içeren 6 maddeden (C. alpha: .749) oluşmaktadır. **“Daha çok çamaşır yıkıyorum.”**, **“Ev temizliğine daha çok zaman ayırıyorum.”**, **“Ekmek vb. ürünleri evde yapıyorum.”** gibi maddeler yer almaktadır. Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 6, en yüksek puan ise 30’dur. Alınan yüksek puan, salgınla birlikte bireylerin salgından korunmak amacıyla hijyene ilişkin yeni davranışlara önem verdiğini ve benimsediğini, mevcut davranışlarını ise daha sık sergilediğini göstermektedir.

“Ev hijyeni” alt boyutu ise bireylerin salgından korunmaya yönelik olarak evin genel hijyenini sağlamaya ilişkin 4 maddeyi (C. alpha: .690) içermektedir. **“Evde kullandığımız tüm kapı, dolap ve pencere kollarını her gün dezenfekte ediyorum.”**, **“Odaları düzenli olarak havalandırıyorum.”** gibi maddeler yer almaktadır. Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan ise 20’dir. Bu boyuta ilişkin yüksek puan, bireylerin salgından korunmak amacıyla ev hijyenine ilişkin davranış sergileme düzeyinin yüksek olduğunu, ev hijyenine daha fazla önem verdiğini ifade etmektedir.

“Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı” alt boyutu bireylerin salgından korunmak amacıyla diğer kişilerle sosyal mesafeyi koruma ve maske kullanımına ilişkin 4 maddeden (C. alpha: .688) oluşmaktadır. **“Kalabalık ortamlarda sosyal mesafeyi koruyorum.”**, **“Dışarı çıkarken her zaman maske takıyorum.”** maddelerden birkaçına örnek olarak gösterilebilir. Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan ise 20’dir. Alınan yüksek puan, bireylerin salgından korunmak için sosyal mesafe ve maske kullanımına önem verdiği ve bunun için çaba gösterdiğini ifade etmektedir.

“Alışveriş Hijyeni” alt boyutunda bireylerin alışveriş esnasında ve sonrasında koronavirüsün etkilerini en aza indirmek amacıyla aldıkları önlemlere ilişkin 5 madde (C. alpha: .742) yer almaktadır. **“Marketten satın aldıklarımı taşıdığım plastik poşetleri eve girmeden önce sabunlu bez veya dezenfektan ile siliyorum.”**, **“Alışveriş yaparken nakit para yerine kredi kartımın temassız özelliğini kullanıyorum.”** bu boyuttaki maddelerdendir. Alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan ise 25 olup; alınan yüksek puan bireylerin koronavirüs bulaş yollarını en aza indirmek için alışveriş esnasında ve sonrasında hijyen önlemleri aldıklarını göstermektedir.

“El Hijyeni” alt boyutu ise koronavirüsten korunmanın en etkili yolu olan el temizliği ve hijyenine ilişkin 5 maddeden (C. alpha: .702) oluşmaktadır. **“Ellerimi sık sık su ve sabun ile en az 20 saniye boyunca yıkıyorum.”**, **“Ellerimi tek kullanımlık kâğıt havlu veya kendime ait bir havlu ile kurulum.”** şeklinde maddeler bu alt boyutta yer almaktadır. Alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan ise 25’tir ve alınan yüksek puan bireylerin salgından korunmak amacıyla el hijyenine ilişkin davranış sergileme düzeyinin yüksek olduğunu, el hijyenine son derece dikkat edip, özen gösterdiğini ifade etmektedir.

Bir diğer alt boyut ise **“Dışarıdan Eve Gelindiğinde Hijyen”**dir. Koronavirüsten korunmak amacıyla iş, alışveriş ya da farklı amaçlarla dışarı çıkan ve kalabalık ortamlara giren bireylerin eve geldiğinde aldığı önlemlere ilişkin 3 madde (C. alpha: .698) yer almaktadır. **“Dışarıdan eve geldikten**

sonra duş alıyorum.”, “Dışarıdan eve geldiğimde kıyafetlerimi hemen havalandırıyorum.”, “Eve geldiğimde çanta, cüzdan, anahtarlık ve cep telefonumu dezenfekte ediyorum.” alt boyutta yer alan maddelerdir. Alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 3, en yüksek puan ise 15’dir ve alınan yüksek puan bireylerin salgından korunmak amacıyla dışarıdan eve geldikten sonra yüksek düzeyde hijyen kurallarını uyguladığını göstermektedir.

Covid-19 salgın döneminde bireylerin kişisel ve genel hijyene yönelik davranışlarını belirlemek amacıyla hazırlanan bu ölçeğin yapı ve kapsam geçerliliği göz önüne alındığında, ölçeğin konuyla ilgili çalışmalarda kullanılabilir olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akbaş- Zeybekoğlu, Ö. ve Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94.
- Alpar, R. (2011). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Detay Yayıncılık.
- Bozkurt, V. (2020, Nisan 24). Salgının belirsizliği huzursuzluğu artırdı. <https://www.hurriyet.com.tr/amp/yazarlar/sibel-bagci-uzun/salginin-belirsizligi-huzursuzlugu-artirdi-41501744> Erişim Tarihi: 08.06.2020.
- Di Fabio, A. and Blustein, D. L. (2016). From meaning of working to meaningful lives: The challenges of expanding decent work. *Frontiers in psychology*, 7, 1119. doi: 10.3389/fpsyg.2016.01119
- Google Trend (2020). <https://trends.google.com/trends/explore?q=kolonya&geo=TR>. Erişim Tarihi: 08.06.2020.
- Günyol, A. (2020, Mart 20). Koronavirüs ile birlikte türkiye’de e-ticaret satışları arttı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/koronavirus-ile-birlikte-turkiyede-e-ticaret-satislari-artti-/1772734> Erişim Tarihi: 08.06.2020.
- Güven, H. (2020). Covid-19 sürecinde e-ticaret sitelerine yöneltilen müşteri şikâyetlerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 511-530. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44354>
- Hu, L. T. and Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. doi.org/10.1080/10705519909540118
- Jabeen, S. and Hamid, A. B. A. (2019). *Customers Switching Intentions Behavior in Retail Hypermarket Kingdom of Saudi Arabia: Customers Switching Intentions Behavior in Retail Hypermarket*. Partridge Publishing.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-15.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (3rd.ed.). Guilford Press.
- Meral, B. (2020). E-ticarette koronavirüs (Covid-19) etkisi. <https://www.techinside.com/e-ticarette-corona-virus-covid-19-etkisi/> Erişim Tarihi: 08.06.2020.
- Meyer, S. (2020). Understanding the COVID-19 effect on online shopping behavior. <https://www.bigcommerce.com/blog/covid-19-ecommerce/#understanding-panic-buying-and-coronavirus> Erişim Tarihi: 05.06.2020.

- Nielsen (2020, February 3) Koronavirüsün global tüketiciler üzerindeki etkileri <https://www.nielsen.com/us/en/insights/article/2020/nielsen-investigation-pandemic-pantries-pressure-supply-chain-amidst-covid-19-fears/> Erişim Tarihi: 05.06.2020.
- Schumacker, R. E. and Lomax, R.G. (1996). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları*. Ekinoks.
- Taylor, S. (2019). *The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease*. Cambridge Scholars Publishing.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) rehberi. https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf Erişim Tarihi: 02.06.2020.
- TRT Haber (2020). <https://www.trthaber.com/haber/yasam/koronavirus-onlemleri-evde-ekmek-yapimini-artirdi-471950.html> Erişim Tarihi: 06.06.2020.
- Torun-Kayabaşı, E. (2020). Covid-19'un piyasalara ve tüketici davranışlarına etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 15-25.
- Yavuz, F. (2020, Mayıs). Tarıma koronavirüs etkisi. *Kriter Dergisi*, 46, <https://kriterdergi.com/ekonomi/tarima-koronavirus-etkisi> Erişim Tarihi: 06.06.2020.
- World Health Organization [WHO]. (11 Mart 2020)Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report–51. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-covid-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10 Erişim Tarihi: 08.06.2020.
- World Health Organization [WHO]. (2020a). Q&A on coronaviruses (COVID-19). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> Erişim Tarihi: 03.06 2020.